

Avrupa İslam Üniversitesi

İSLAM ARAŞTIRMALARI

Journal of Islamic Research

Yıl 1 Sayı 1 Şubat 2008

İslam ve Kilise Hukuku Açısından Aile ve Evlilik

Prof. Dr. Nedim BAHÇEKAPILI

Avrupa İslam Üniversitesi Öğretim Üyesi ve Rektörü

Giriş

İnsanların bir arada yaşamak üzere oluşturdukları toplulukların en küçüğü ve eskisi ailedir. Ailenin önemi asırlar boyu sürmüş ve hiçbir sosyal sistem ya da yaşam tarzı bu kurumu ortadan kaldıramamıştır. İnsanlar yaşamlarını toplumun en küçük birimi olan aile içerisinde başlatır, eğitim ve iş hayatıyla birlikte değişen ve genişleyen çevrelerle tanışarak bu hayatlarını sürdürürler.

İnsanları aile ve toplumun diğer kurumları içerisinde bir arada yaşamaya sevk eden etken, doğuştan var olan, yardımlaşma, dayanışma ve güvenliklerini sağlama duygusudur. İbn Haldun (ö.808/1406) insan türünün toplu olarak yaşamasını Allah iradesinin bir tezahürü olarak görür: O'na göre insan yeryüzünü imar etmek için yaratılmıştır. Bu da ancak toplu yaşamakla mümkün olur. Bu nedenle insanlarda birlikte yaşama duygusu fitrî olarak yaratılıştan mevcuttur. Toplumu sağlıklı bir biçimde devam ettirme arzusu da toplum bilincinde var olan güçlü bir duygudur. Bundan dolayı "aile" toplumların önem verdiği kurumların başında gelmektedir.

İnsanın sahip olduğu duygu ve yetenekler aile ve toplum içinde eğitim yoluyla geliştirilir. Bununla birlikte çocukların düşünce ve davranışları üzerinde en etkili sosyal kurumun aile olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla aile ne kadar sağlam temeller üzerine kurulursa yani dinî-ahlakî esaslar aile içinde ne kadar etkili olursa yetişen ço-

cukların da kişilik ve karakterleri o derece sağlam olur; bu bireylerin oluşturduğu toplum da güçlü olur

Toplumun geleceğini bu denli yakından ilgilendirdiğinden dolayı hemen hemen bütün hukuk sistemleri aile ile yakından ilgilenmiş, onun düzenli ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için çeşitli düzenlemeler getirmişlerdir. Bununla birlikte aile sadece hukukun önem verip düzenlediği bir kurum olmakla kalmamış, Sosyoloji ve Sosyal Psikoloji gibi bilim dallarının da temel konusu olmuştur.¹

Günümüzde "ailenin korunması" sosyopolitik bir sorun olarak siyasetçilerin, ilim ve fikir adamlarının önemli gündem maddelerinden birisini oluşturmaktadır. Genç nüfusun gittikçe azalması ve fuhuş, uyuşturucu, kumar vb. gayri ahlâkî ve "kötü yol"larla (Kur'an İsra 32) topluma zararlı hale gelerek onun varlığını tehdit etmesi bizi de bu konuda düşünmeye, din ve ahlâk açısından konuyu incelemeye sevk etmiştir.

Bu makalede temel referansları din olan İslam ve Kilise hukukunun insanlık tarihi boyunca toplumların temeli olarak önemini korumuş olan aile ve evlilik akdine bakışının, -dinî ahlâkî esaslara vurgu yapılarak- kısa bir karşılaştırması yapılacaktır.

I. İslam'da Aile ve Önemi

Aile kavramının, zaman içinde, farklı tanımları yapılsa da bu kavram en kapsamlı şekilde bir soydan gelenleri ifade etmek üzere kullanılmıştır. Dar anlamda ise anne, baba ve çocuklardan oluşan birliğe aile denilmekte, kapsam daha da daraltılarak, sadece eşlerin oluşturduğu birliğe de bu ad verilmektedir.² Türk Medeni Kanunu en dar anlamda aile için "evlilik birliği" tabirini kullanmıştır.³ Bunun yanında geniş anlamda ana, baba, çocuklar ve kan bağıyla bağlı hısımlar, sıhrî hısımlar ve sözleşme ilişkisi ile bir arada yaşayan işçi, hizmetli gibi kimselerden oluşan aile de Türk Medeni Kanunu tarafından "aile reisliği" başlığı altında düzenlenmiştir.⁴

Kur'an-ı Kerim'de aile ile ilgili yüz civarında ayet yer alır. "Aile" kavramı Kur'an'da ana baba, akraba, ehil, zevc, zürriyet kelimeleriyle ifade edilmektedir (Mesela bkz. Kur'an 2/215, 4/36, 6/151, 13/38, 16/90, 17/23). Kur'an'da evliliği ve evlilik sözleşmesini ifade eden kelime ise "nikah" terimidir (Mesela bkz. Kur'an 2/221, 230, 4/3, 22-25). Bunun yanında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hadislerinde de aile hayatına ilişkin önemli oranda hadisin yer alması İslam dininin evliliği önemseydiğini ve teşvik ettiğini göstermektedir.

Kur'an'ın insanın yaratılışı ve neslinin devamı ile ilgili verdiği bilgiler, başlangıçtan beri insanların aile birliği içerisinde bulunduğunu göstermektedir. "Ey insanlar sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın var eden Rabbinizden sakının." ayeti buna işaret etmektedir. Ayrıca Kur'an erkek ve kadının yalnızlığının karşı cinsle giderildiğini belirtmektedir: "Size kendileriyle huzur ve sükû-

nete ermeniz için kendi cinsinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet halketmesi O'nun kudretinin alametlerindedir."⁶ Ayette geçen huzur ve sükuneti insanın ruhî yönünü gözardı ederek sadece cinsel anlamda rahatlama olarak değerlendirmek yanlış olur. Evlenme ve aile hayatı hem eşlerin meşru tarzda cinsel ihtiyaçlarını karşılmasını, hem de birbirlerine maddî ve manevî destek olarak hayat arkadaşlığı kurmalarını sağlar. Bunun neticesinde insanların tabiatında var olan nesli devam ettirme arzusu da gerçekleşmiş olur. Serahsî (ö.483/1090) konuyla ilgili şu izahı yapar: "Evlilik akdinden maksat şehveti tatmin değildir. Esas maksat beyan ettiğimiz maslahatlar (neslin sağlıklı devamı) olmakla beraber Allah şehveti tatmini de evlilik akdine bağladı ki insanların itaatkar olanları, dinî bir gereği yerine getirmek üzere, asî olanları da şehvetlerini tatmin için ona rağbet gösterebilirler." Serahsî'nin bu izahından anlaşılacağı üzere aile müessesesi insanın tabiatında var olan nesli devam ettirme güdüsünü en tabîi ve makul biçimde karşılamaktadır.

İslam'da aile bağı nesep kavramıyla ifade edilir. Kanı, koca ve çocukları arasındaki meşru bağı ifade eden nesebin ölçüsü meşru evliliiktir. Neseb ancak meşru evlilik içerisinde gerçekleşen doğum ile oluşur. Bazı müfessirler yukarıda zikredilen ayette geçen "rahmet" kelimesini "evlat, çocuk" olarak tefsir etmişlerdir.⁷

1. Ahlâkî Esaslar / Temel Hak ve Görevler

Kur'an ayetlerinin aile hayatına yönelik düzenlemeleri hukukî nitelikler taşımakla birlikte daha çok dinî ve ahlakî boyuttadır. Bu açıdan müslümanlar için evlilik hukukî bir sözleşmeden daha çok hayat boyu birlikteliği esas alan, vefa ve sadakat üzerine kurulu bir müessesedir. İslam hukukçuları Özel Hukukun bir dalı olan Aile Hukukunu Kur'an'da çerçevesi çizilen ahlak ilkelerine göre düzenlemişler, evlenme, boşanma, hakların kullanılması ve görevlerin ifasında karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörüyü esas almışlardır.

Kur'an bazı ayetlerinde evlilik müessesesini peygamberlerin sünneti olarak, bazen Allah'ın kullarına bir nimeti olarak, bazen de Allah'ın kudretinin işareti olarak vasıflandırmıştır.

Kur'an'da evlenmeyi teşvik eden,⁸ evliliğin amacına işaret eden,⁹ tarafların hak ve görevlerini belirleyen evlenmesi yasak olan yakınları belirleyen¹¹ ayetler yer almıştır.

Bu veriler ışığında evliliğin hedeflerini bir cümleyle özetleyecek olursak "Evliliğin amacı güzel ahlakı korumaktır." diyebiliriz. Konuyla ilgili nassların tahlili bizi bu sonuca götürmektedir.

Ahlak, kişileri ve toplumları ayakta tutan insanî bir değerdir. Nitekim İslam'da zina şiddetle yasaklanmış ve bu suç için ağır cezalar konulmuştur. Kur'an "Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o çok çirkindir ve kötü bir yoldur." (İsra 32) buyurmakla zinayı ve zina-

ya yol açan filleri kesin bir şekilde yasaklamıştır. Zinanın insanî ve ahlâkî değerleri tahrip eden, dolayısıyla toplumu çöküntüye götüren “kötü bir yol” olması sebebiyle İslam Dini evliliğe büyük değer ve önem vermiş, evliliği kutsal bir müessese olarak kabul ve teşvik etmiştir: Kur’an bekârların/dulların evlendirilmesini doğrudan doğruya ebeveyne ve topluma bir görev olarak vermiştir: “Aranızdaki bekarları, dulları; kölelerinizden, cariyelerinizden salihleri evlendirin; eğer fakirlerse, Allah onlara lütfundan zenginlikler verir: Allah’ın lütfu boldur ve O her şeyi bilendir.” (Nur 32)

Kur’an’a göre eşlerin hak ve görevlerini şöyle özetleyebiliriz: Allah erkeği ve kadını birbirlerini mutlu etmesi, sevgi ve merhametle birbirlerine yardımcı olması için yaratmıştır. (Rum 21). Allah’ın bu nimetinden dolayı eşler öncelikle Allah’a iyi bir kul olmaya çalışmalıdır:

Erkeğin helal kazançla ailesinin geçimini sağlaması, günün şartlarına göre onların meşru arzu ve ihtiyaçlarını karşılaması, eşine sadakat göstermesi temel görevidir. Aynı şekilde kadının da kocasına yardımcı olması, ona saygıda kusur etmemesi, aile mahremiyetini koruması, çocuklarını iyi terbiye etmesi ve iffetini muhafaza etmesi gerekir (bkz. Bakara, 228, 233, Nisa 34). İnsan olarak eşler -kadın ve erkek- Allah’ın şerefli olarak yarattığı kullardır ve Allah nazarında eşittir: Üstünlük ancak takva (Allah sevgisi ve günahlardan kaçınmak) iledir (Hucurat 13; İsrâ 70).

Özet olarak evlilikte eşlerin birbirlerine sevgi ve saygı duymaları, yardım etmeleri; birbirlerine katlanmaları, sadakat göstermeleri temel ahlâkî esaslardandır.

II. İslam Hukukunda Evlilik Akdi (Nikah)

İslam’da evlilik, Allah’ın koyduğu fitrî bir kanun (sünnet) olarak, aralarında evlenme engeli bulunmayan kadınla erkeğin belirli hak ve vazifeleri yerine getirmek üzere hukukî bir sözleşmeyle ortak bir hayat kurmalarıdır. İslam Hukukunda bu sözleşmeye “Nikah akdi” denilir.¹²

“Nikah” kadın ve erkeğe birbirlerinden meşru surette yararlanma hakkı (mülk-i müt’a) sağlayan bir akitir. Fakat bu akit, bey’ veya icare gibi karşılıklı çıkar üzerine kurulmaz. Aksine insanlık değer ve kıymetleri üzerine kurulur. Bu açıdan evlilik akdi diğer akitlerden ayrılır.

Çağdaş hukukçulardan Muhammed Ebu Zehra evlilik akdini şu şekilde tarif etmiştir: “Evlilik akdi, kadın ile erkek arasında birlikte yaşama ve yardımlaşmanın helallliğini ifade eden ve her iki tarafın hak ve sorumluluklarını belirleyen bir akitir.”¹³

Bu tariftan anlaşılacağı üzere İslam dininde nikah akdi taraflara herhangi bir şeyin mülkiyet hakkını değil, karşılıklı istifade hakkını vermektedir. Evlenme bir satım akdi, mehir de satım bedeli değildir. Kadın nikah akdinde bir obje değil bizzat hakkın sahibidir: “Mülk-i müt’a”dan kasıt kadından meşru tarzda yararlanmaktır.¹⁴ Nikah akdin-

den önce evlilik içi ilişkilere girmesi caiz olmayan taraflar akitten sonra bu ilişkilere girme ve evlilik bağının gerektirdiği çerçevede birbirinden karşılıklı istifade etme hakkını elde etmiş olurlar. Nikahlamak, evlendirmek ya da bu terimlerin karşılığı olan kelimelerle yapılan akit cinsî temasın helal olmasını sağlar.

I. Evlilik Akdinin Dinî Yönü/Şer'î Hükümü

Sosyal hayatın en önemli hukukî muamelelerinden olan evlilik akdi tarihî süreç içerisinde şekil açısından çeşitli safhalar geçirmiştir. Bunların en önemlileri, tamamen tarafların arzusu dahilinde ve özel nitelikte olan hususî evlenme veya serbest birleşme, din adamının gözetiminde bir kutsal muamele telakki edilen dinî evlenme ve resmî bir devlet memurunun akde iştirakini mecbur kılan medenî evlenme şekilleridir.¹⁵

Evlilik akdinde tarafların hak ve sorumluluklarının belirlenmesi kanun koyucuya aittir. Tarafların bizzat kendi arzularına bırakılmamıştır. Bu nedenle evlilik akdine çoğu milletlerde dinî bir anlam ve kudsîyet verilmiştir.¹⁶

İslam Dini toplumun temeli olan aileyi kuracak olan “evlilik akdi”ne büyük önem vermiş, diğer beşerî-hukukî hükümlerde olduğu gibi onunla ilgili düzenlemelerde bulunmuş, ahlâkî tavsiyelerle de bu kurumu desteklemiştir.

İslam hukukçuları arasında nikahın bir ibadet mi yoksa diğer akitler gibi bir medenî muamele mi olduğu tartışılmıştır. Fıkıh kaynaklarına baktığımızda nikah akdinin ibadetler (ibadet) bölümünde yer almadığını görmekteyiz. Bununla birlikte bazı fıkıh kitaplarında ibadet bölümünden hemen sonra nikah bölümüne yer verildiğini ve bununla da nikahın ibadet yönünün vurgulanmak istendiğini görüyoruz.¹⁷

İbn Abidin (ö.1252/1836) nikah bölümünün ibadetlerden hemen sonra yer almasının gerekçesini nikahın bir yönüyle ibadet bir yönüyle de muamelattan olmasına bağlar.¹⁸ el-Haskefî (ö.1088/1677) de şu cümlelerle nikahın bir ibadet olduğu yönündeki görüşünü net bir şekilde ortaya koyar: “Adem'den (a.s.) günümüze kadar gelen ve cennette de devam edecek tek ibadet nikah ve imandır.”¹⁹ Aynı görüşü daha önce Şafîî olmakla beraber zaman zaman mezhebe muhalif ictihadlarda bulunan fakih el-Bulqîni (ö. 805/1403) de dile getirmiş ve nikah akdini “ibadete vesile olan akit” olarak nitelemiştir.²⁰

Bunun yanında fıkıh kaynaklarının tertibi içerisinde nikah bölümüne ibadet bölümünden tamamen ayrı ve muamelat bölümü içerisinde yer veren fakihler de az değildir. İmam Şafîî normal durumlarda evliliği alış veriş gibi mübah olarak nitelemiş ve delil olarak da şu ayeti göstermiştir: “Bu (evlenilmesi haram olan kadınlar) dışındakileri mallarınızı vererek almanız, dost tutmayarak iffetli yaşamanız zina etmemeniz kaydıyla size helal kılınmıştır.”²¹ Ayette evlilik helal olarak vasıflandırılmıştır. Bu da onun mübah olduğunu gösterir. Ayrıca Yahya (a.s.)'dan bahsederken “hasur/nefsine hakim, ka-

dına ilgi duymayan"²² tabirinin kullanılması evlilikten uzak durmanın dinî yönden bir eksiklik teşkil etmediğini gösterir.²³ Çünkü aksi halde bir peygamber bu vasıfla övülmezdi. İmam Şafii bu noktadan hareketle evliliği ibadet değil medenî bir muamele saymıştır. İbn Hazm (ö.994/1063) ayette geçen "hasur" kelimesinin kadınlara karşı cinsel istek duymayan kimse anlamında olduğunu ve dolayısıyla bu ayetin normal cinsel arzu taşıyan kimseler için delil olamayacağını iddia ederek İmam Şafii ve onun gibi düşünenlerin görüşünü tenkit etmiştir.²⁴ Ancak Nevevî ve Şirbinî gibi Şafii fakipler nikahın ibadet olduğu görüşüne meyiletmişlerdir. Nevevî taat, salih evlat ve iffetli olmak kasdıyla yapılan evliliğin ibadet olduğunu bunun dışında olursa mübah olduğunu beyan ederken, Şirbinî (ö.977/1570) Hz. Peygamber (a.s.) tarafından emredilmesinin nikahın ibadet olduğunu gösterdiğini belirtmiştir.²⁵

Evlilik akdinin meşruiyetinde ittifak eden İslam hukukçuları bu akdin şerh hükmü üzerinde ihtilaf etmişlerdir. Davud ez-Zahirî gibi evlilik akdinin ömürde bir kez vacib olduğunu iddia edenler olduğu gibi bu akdi mübah görenler de olmuştur.²⁶ Zahirî mezhebine mensup fakipler Kur'an ve sünnette yer alan "...Sizin için temiz kılınan kadınlardan nikahlayın..."²⁷ ve "Ey gençler sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin."²⁸ gibi nasların zahirine bakarak nikah akdinin vacib olduğuna hükmetmişlerdir.²⁹ Fakat İslam hukukçularının büyük çoğunluğu bu konuda hükmün kişinin durumuna göre değişeceği kanaatinindedir. Evlenmediği takdirde harama düşme tehlikesi olanlar için evliliğin vacib olduğunda hemen hemen ihtilaf yoktur.³⁰ Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) bu konuda infak gücünü de şart koşmaz. Hz.Peygamber'in (s.a.v.) maddî gücü bulunmadığı halde evlenmesini delil gösterir.³¹ Kadınlara ilgi duyduğu halde nefesine hakim olan ve evlenmediği takdirde harama düşme endişesi bulunmayan kimseler için evlilik akdi müstehab görülmüştür. Böyle bir kimsenin evlenmesi ve evliliğin getirdiği sorumlulukları üstlenerek onlarla meşgul olması Hanefî, Malikî ve Hanbelî fakipler tarafından nafil ibadetten daha üstün görülmüştür. Çünkü nikahta nefsi haramdan korumak, nesil yetiştirmek, kadının nafakasının temini gibi önemli yararlar vardır.³² İmam Şafii ise yaşlılık ve benzeri sebeplerle nefesine hakim ve nikaha ihtiyaç duymayan kimselerin nikahı terkedip ibadetle meşgul olmalarında bir sakınca görmemiştir.³³

Evlilik akdinin medenî ya da dinî evlilik kategorisinden hangi guruba gireceği sorunu son dönem İslam hukukçuları arasında da tartışmalara sebep olmuştur.³⁴ Kimileri nikahın ibadet yönünü gözönünde bulundurarak dinî olduğunu iddia ederken diğer bazıları da nikah akdinin herhangi bir mabedde ve din görevlisinin gözetiminde yapılmasının şart olmamasından hareketle nikahın dinî değil medenî bir akit olduğunu savunmuştur.

III. Hıristiyanlık'ta Aile ve Önemi

Asırlar boyu Batı toplumlarında evlilikle ilgili kuralları kilise belirlemiştir. Kilise, aile hu-

kukunu düzenlemekte oldukça ısrarlıdır. Bilhassa evlilik akdi ile ilgili kuralları sivil hukuk sistemlerine bırakmayı kabul etmez, bu konuda kendisini yetkili sayar. Kiliseyi bu ısrara sevkeden neden evlilik akdini aynı zamanda bir ibadet ve kutsal muamele olarak görmesidir. Roma İmparatorluğu, Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul ettiği IV. asırdan itibaren aile hukukuna ilişkin düzenlemeleri kilisenin inhisana bırakmıştır.³⁵

Hıristiyanlık, ruhbaniyeti esas almakla birlikte neslin çoğalması için evliliği ve dolayısıyla aileyi kaçınılmaz bir gereklilik ve kutsal bir müessese olarak görür.³⁶ Yeni Ahid'de İsa bekâr yaşamaya herkesin tahammül edemeyeceğini, bu açıdan evlenmek isteyenlerin evlenmesini, göklerin melekutu için bekârlığa katlanabilenlerin de katlanmasını tavsiye eder.³⁷ Pavlus'un Korintoslulara hitaben yazdığı mektupta konuya ilişkin daha belirgin ifadeler yer alır: "Adam için kadına dokunmamak iyidir. Fakat zinadan korunmak için herkesin kendi kansı olsun. Koca karsısına kadın da kocasına hakkını eda etsin."³⁸

Pavlus bu ifadelerinde nefesine hakim olabilenler için bekârlığı bir fazilet olarak nitelese de zina tehlikesine vurgu yapmak suretiyle fitrî bir gerçeğe işaret etmekten geri durmamıştır. Bu durumda şu tespiti yapmamız mümkündür: Hıristiyanlıkta evlilik her hâlükârda mübah olmakla birlikte zinaya düşme tehlikesi bulunan kimseler için kuvvetle tavsiye edilen bir çözüm yoludur.

Kilise Hukuku evlilik dışı her türlü cinsel ilişkiyi yasaklamış ve bu hususta cezaî müeyyideler getirmiştir. Bu bağlamda zina, eşini aldatma, eşcinsellik yasaklanmış ve tecziye edilmiştir.³⁹ Ancak din adamı ya da ruhban sınıfına müntesip olmak 1983 tarihli kilise kodunda evlilik engelleri arasında sayılmaktadır.⁴⁰

Kilise hukukunda evliliğin sacramentler arasında zikredilmesi, bu müesseseye verilen önemin bir göstergesi olarak algılanabilir. Evlilik Tanrının insanlığa sevgisini simgeleyen bir yaşam halidir. Hıristiyan kişi bu sevgi birliğinde Tanrının insanlara karşı tutumunun simgesini görür. Hıristiyanlar evliliklerinde Tanrı'nın insanlığa, İsa'nın arkadaşlarına olan sevgisinin canlı bir misalini ortaya koymaya çalışırlar ve nikah akdi esnasında buna söz verirler. Bu nedenle Hıristiyanlar evliliğin yaşam boyu süren bir taahhüt olduğunu savunurlar:

Netice olarak Hıristiyanlığın ve dolayısıyla Kilise hukukunun aile müessesesini önemsedğini ve bu alanı düzenlemeye özel bir ihtimam gösterdiğini söyleyebiliriz.

IV Evlilik Akdi

Evlilik akdini sacramentler içerisinde zikreden ve hiçbir zaman medenî hal ile ilgili dünyevî bir olguya indirgenemeyeceğini savunan Hıristiyan teologlar evliliği şu şekilde tarif etmişlerdir: "Karşılıklı sadakat ve yarar duyguları ile çocukların doğabileceği ve Hıristiyan inancında yetiştirilebileceği bir ortam yaratmayı taahhüt eden iki kişinin

sevgi birliğidir.”⁴¹ Bir Hıristiyan evlilik akdi esnasında gizemsel bir etkinliğe katılmış olmaktadır. Bu etkinlik esnasında Tanrı insanlara lutfunu sunmaktadır.⁴² Bunun neticesi ayrılmaz bir birliktelik başlar. Ayrıca kilise hukukçuları evlilik akdini insanlar arasında yapılan ahidleşmelerin en ciddi ve önemlisi olarak tanımlarlar.

Kilise hukuk doktrininin oluştuğu dönemlerde evlilik akdi için herhangi bir dinî seremoni şart koşulmuyordu. Ancak eşler arasındaki ihtilafların çoğalması nedeniyle 12. yüzyıldan sonra kilise evlilik muamelelerini kontrol etme gereği duydu ve resmi مراسمle papaz huzurunda yapılmayan evlilikleri geçersiz saydı. Bu durumda din adamı hem resmi bir şahit hem de bir ibadet olan evlilik akdinin icrasından sorumlu kimse konumundadır. Bazı hukuk tarihçileri kilisenin bu ısrarının nedenini kilise devlet arasındaki nüfuz mücadelesine bağlamaktadırlar. Kilise evlilik akdini sıkı şekil şartlarına bağlayarak kendi tekeline almak suretiyle devletin bu alana müdahalesini engellemeye çalışıyordu.⁴³

Kilise hukukunun sahih bir evlilik akdine yüklediği en önemli netice neseb ve karabetin sübutudur. Doğan çocuk, hukuken evliliği geçerli sayılan babaya aittir. Çiftlerin her biri ile diğer eşin yakın akrabaları arasında sıhrî karabet hasil olur. Evlenen çiftler ömür boyu bir beraberliğe adım atmış bulunur.⁴⁴

1. Evlilik Akdinin Dinî-Hukuki Boyutu

Kilise hukukçuları evlenme akdini yukarıda zikredilen “hususî evlenme/serbest birleşme”, “dinî evlenme” ve “medenî evlenme” kategorilerinden “dinî evlenme” kısmına dahil ederler. Katolik öğretiyeye göre evlilikte akit ile ibadeti (sacrament) birbirinden ayırmak mümkün değildir. Akdi yapan taraflar karşılıklı irade beyanında bulunurken aynı zamanda bir ibadeti (sacrament) de ifa ettiklerine inanırlar. Bu açıdan Kilise, sivil hukuka sadece evlilik akdinin doğuracağı eşya ve miras hukukuyla ilgili konularda düzenleme yapma hakkı tanır.⁴⁵ Dolayısıyla evlilik akdinin geçerli olması için kilisede din adamının huzurunda belli seremonilere uyularak yapılması şarttır.

Sonuç

Sosyal ve hukukî bir müessese olan aile kurumunun İslam Hukuku ve Kilise Hukuku açısından önemini vurguladığımız ve kısa bir karşılaştırmasını yaptığımız bu makalede evliliğin toplumun temeli olarak tarih boyunca varlığını sürdürdüğünü ve sağlam hukukî ve ahlakî kurallara bağlandığını gördük. Dinlerin toplum düzeni kurmada ve bu düzeni koruyup geliştirmedeki fonksiyonunu aile hukuku örneğinde İslam ve Kilise hukuku açısından incelemeye çalıştık.

Evlilik Allah'ın koyduğu fitrî bir kanun/Sünnetullah olarak hem neslin çoğalmasını, hem de toplumu çökertecek gayriahlâkî fiillerin önlenmesini amaçladığı için İslam ve

Kilise hukukunda, bazı önemsiz farklılıklar olmakla beraber, ibadet olarak değerlendirilmiştir. Bu bakımdan evlilik kurumu sözkonusu olduğunda hukukî müeyyidelerin yanında manevî/ahlakî müeyyidelerin de etkili olduğunu görüyoruz.

Bir karşılaştırma yaptığımızda evliliğin Hıristiyanlıktaki tarifinde ahlakî ve moral unsurların daha ziyade ön plana çıktığını söylememiz mümkündür. Bununla beraber karşılıklı yarar esas ve iyi nesil yetiştirme her iki dinde de evliliğin temel gayesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslamda ruhbanlık ve din adamlığı gibi bir sınıf söz konusu olmadığı gibi, evlenme akdinin camide veya imam tarafından yapılması da gerekli değildir.⁴⁶ Bu açıdan Hıristiyanlıkta anlaşılan manada dinî bir evlilik modelinin İslam'da varlığını iddia etmek isabetli olmaz. İslam hukuku açısından evlilik akdi kendi sistemi içinde özellikleri bulunan kendine özgü bir akitir. Bu akdi medenî ya da dinî diye birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış iki kategoriden mutlaka birisine dahil etmek ve diğerinden soyutlamak doğru değildir. Kanaatimizce klasik fıkıh kaynaklarımızda geçen "bir yönüyle ibadet bir yönüyle de muamelettandır." ifadesi nikah akdinin bu boyutuna çok güzel işaret etmektedir.⁴⁷ Dolayısıyla İslam dininde nikah akdinin ibadet boyutunun bulunması medenî bir muamele olmasına engel teşkil etmeyeceği gibi, medenî bir muamele olması da ibadetten soyutlanmasını gerektirmez. Böyle bir dinî medenî ayrımı daha ziyade Hıristiyan düşüncesine ait bir algılama biçimidir.

Toplumların gücü, aile yapılarının sağlamlığıyla ve nitelikli nüfus sayısının çokluğuyla değerlendirilmektedir.

Dünya milletleri arasında saygın bir yer edinmek için aile kurumuna gereken önem ve değer verilmeli, aile ve çocuk eğitimi konusu günün şartlarına göre dinî/ahlakî ek-sende yeniden gözden geçirilerek manevî/ahlakî eğitim takviye edilmelidir.

DİPNOTLAR

- ¹ Zevkiler, Aydın, Medeni Hukuk 645.
- ² Zevkiler, Aydın 646.
- ³ Türk Medeni Kanunu, mad. 131, 151-169.
- ⁴ Türk Medeni Kanunu, mad. 318-321.
- ⁵ Nisa 4; I.
- ⁶ er-Rum 30; 21.
- ⁷ ez-Zemahşeri, el- Keşşaf, III, 218.
- ⁸ Nur 24, 32-33.
- ⁹ Rum 30, 21.
- ¹⁰ Nisa 4, 4-9-20-34-129.
- ¹¹ Nisa 4, 22-23.
- ¹² Bkz. er-Ra'd 13; 38, en-Nahl 16;72, er-Rum 30; 21.
- ¹³ Ebu Zehra, el-Ahvalü's-Şahsiyye, s. 17.

İSLAM ARAŞTIRMALARI

- ¹⁴ El-Kasani, el-Bedai', II, 331.
- ¹⁵ Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, I, 234.
- ¹⁶ Ebu Zehra, el-Ahvalü's-Şahsiyye, s. 18.
- ¹⁷ Bkz. el-Merğınani, el-Hidaye, I, 190; el-Kasani, Bedayi'u's-sanayi' fi tertibi's-şerayi', I-VII, Beyrut, 1986, II, 228; İbn Abidin, Reddül-Muhtar, II, 258-9.
- ¹⁸ İbn Abidin, Reddül-Muhtar, II, 258.
- ¹⁹ El-Haskefi, Dürrül-Muhtar, II, 258 (İbn Abidin, Reddül-Muhtar haşiyesinde).
- ²⁰ el-Hatib eş-Şirbini, Muğni'l-Muhtac, III, 124.
- ²¹ en-Nisa 4; 24.
- ²² ez-Zemahşeri, Esasu'l-Belağa, Beyrut, 1989, s. 128.
- ²³ Şafi'i, el-Umm, III, 155.
- ²⁴ İbn Hazm, el-Muhalla, IX, 4 .
- ²⁵ el-Hatib eş-Şirbini, Muğni'l-Muhtac, III, 126.
- ²⁶ İbn Kudame, el-Muğni, VI, 445; İbn Rüşd, Bidayetül-Müctehid, II, 2; İbn Rüşd el-Kebir; Mukadimatü İbn Rüşd II, 22-23, (el-Müdevvene ile birlikte); el-Kasani, Bedayi'u's-Sanayi' fi Tertibi's-Şerayi', II, 229.
- ²⁷ en-Nisa 4; 3.
- ²⁸ Buhari, Nikah, 3; Müslim, Nikah, I.
- ²⁹ İbn Hazm, el-Muhalla, IX, 3.
- ³⁰ İbn Rüşd el-Kebir, II, 22-23; el-Kasani, Bedayi'u's-sanayi' fi Tertibi's-şerayi', II, 229 Mukadimatü İbn Rüşd II, 22-23.
- ³¹ İbn Kudame, el-Muğni, VI, 447.
- ³² İbn Kudame, el-Muğni, VI, 447; el-Kasani, Bedayi'u's-sanayi' fi Tertibi's-şerayi', II, 229.
- ³³ İmam Şafi'i'nin konuyla ilgili geniş bir mulahazası için bkz: el-Umm, III, 153-155 .
- ³⁴ Karaman, İslamın İşığında Günün Meseleleri II, 125; Mukayeseli İslam Hukuku, I, 234; Cin Halil, Akgündüz Ahmed, Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, 1996, II, 83.
- ³⁵ Code of Canon Law: A Text and Commentary, I I.
- ³⁶ Şelebi Ahmed, Comparative Religions, I, 236.
- ³⁷ Matta, 19: 11-12.
- ³⁸ I. Korintoslulara, 7: 1-4.
- ³⁹ Brundage, Medieval Canon Law, 75.
- ⁴⁰ Code of Canon Law Annotated, 675.
- ⁴¹ Michel, p. 91.
- ⁴² Michel, p. 87.
- ⁴³ Brundage, Sex and Christian Society in Medieval Europe, Chicago, 1987, 348.
- ⁴⁴ Code of Canon Law Annotated, I 138-1139.
- ⁴⁵ Brundage, Medieval Canon Law, p. 71-72.
- ⁴⁶ el-Kasani, Bedayi'u's-Sanayi' fi Tertibi's-Serayi', c. II, s.232-233; Hayreddin Karaman, İslamın İşığında Günün Meseleleri, c. II, s. 823; Vehbe Zuhayli, İslam Fıkhı Ansiklopedisi, (Çev. heyet) c. IV, s. 73.
- ⁴⁷ İbn Abidin, Reddül-Muhtar, II, 258.